

Beslutningsforslag nr. B 20. Fremsat den 28. oktober 1986 af Albrechtsen (VS), Elisabeth Bruun Olesen (VS), Tinning (VS), Hanne Thanning Jacobsen (SF), Gert Petersen (SF) og Thoft (SF)

Forslag til folketingsbeslutning

om forbud mod dansk deltagelse i atomkrigsøvelser og øvelser i undtagelses- og nødretstilstand

Folketinget pålægger regeringen at sikre, at ingen dansk myndighed og intet dansk militært personel deltager i øvelser vedrørende procedurer for beslutning om brug af

atomvåben eller i øvelser, som vedrører iværksættelse af nødretstilstand eller undtagelsestilstand eller i øvrigt medfører begrænsninger i de demokratiske rettigheder.

Bemærkninger til forslaget

Det er ved flere lejligheder dokumenteret, at der i NATO-regi gennemføres øvelser, »krigsspil« m.v. med dansk deltagelse, hvori indgår spørgsmålet om brug af atomvåben og spørgsmålet om indskrænkninger i de demokratiske rettigheder i en krise- eller optræningssituation. Forslagsstillerne ønsker med dette forslag at sikre, at danske myndigheder ikke inddrages i forberedelse af atomkrig eller i øvelser, der indebærer indskrænkninger af de demokratiske rettigheder.

Undtagelses- og nødretsovelser

De mest kendte undtagelses- og nødretsovelser er vel nok de berygtede WINTEX/CIMEX øvelser, der foregår hvert andet år i vintermånederne. Øvelserne er rene skrivebords- og stabsøvelser, men indeholder samtidig alle aspekter af, hvorledes de civile beredskaber skal operere i en krise- og krigssituation.

Første gang, offentligheden fik nærmere kendskab til disse øvelsers egentlige indhold, var, da en række telegrammer fra den norske del af WINTEX 1973 blev offentliggjort. De oplysninger, som kom frem dengang, viste, hvor bredt 5. kolonnevirksomhed blev defineret af de militære myndigheder. Det var ikke bare agenter og sabotører, der støttede en fremmed magt, men en bred vifte af grupperinger i samfundet, som var genstand for øvelsen. Det drejede sig om studentergrupper, arbejdere på navngivne virksomheder og lovlige politiske organisationer, der blev betragtet som en trussel, fordi de brugte deres demokratiske rettigheder til at stille spørgsmålstegn ved den optræning, som foregik i en vis krisesituation, og som agiterede for, at Norge burde trække sig ud af NATO for ad den vej at være med til at forhindre en skærpet situation i at udvikle sig.¹⁾

Indholdet i WINTEX/CIMEX øvelserne, der foregår samtidig i alle NATO-lande, er senere blevet grundigt dokumenteret. Det skete, da hollandske fredsaktivister var i stand til at offentliggøre den autentiske »drejebog« for WINTEX 81.

Det fremgik, at man her bl.a. øvede sig i at nedkæmpe strejker, demonstrationer m.v., indføre pressecensur osv. I drejebogsmaterialet kunne man nøje følge planerne for iværksættelse af »øget agtsomhed«, dernæst »borgerlig undtagelsestilstand«, så »belejringstilstand«, hvor militæret får adgang til bl.a. at internere personer, som skønnes farlige for den indre og ydre sikkerhed. Endelig »krigstilstand«, hvor f.eks. radio- og TV-udsendelser, private telefonsamtaler og pressen bringes under militærets kontrol.²⁾

Oplysninger af helt lignende karakter slap ud i forbindelse med WINTEX/CIMEX 85 (marts 1985). Det britiske blad »New Statesman« var i stand til at fremlægge oplysninger om den engelske drejebog til WINTEX 85. Heri beskrives det, hvorledes fredsbevægelser og fagforeninger identificeres som den største »indre trussel, som skal bekæmpes og eventuelt elimineres.«³⁾

Planen, som Danmark var medansvarlig for, og som var udarbejdet af NATO-planlæggere, indeholdt ligesom WINTEX 81 en plan for den gradvise afskaffelse af de demokratiske retsgarantier i forbindelse med indførelse af »emergency powers«, altså nødrets- eller undtagelsestilstand.

I Danmark har vi ikke direkte kendskab til de ovenfor omtalte WINTEX/CIMEX øvelser. Til gengæld har vi kendskab til grundlaget for en række andre øvelser.

I 1977 udtalte en engelsk major sig således om en fælles dansk-engelsk øvelse, der foregik på Als: »... situationen er så spændt, og den tilspidses så meget, at regeringen beslutter at tilkalde hjælp fra den britiske hær. Bl.a. frygter man, at den kommunistiske fraktion vil besætte et A-kraftværk, hvor der er plutonium nok til, at der kan laves en atom-bombe. De britiske tropper skal komme regeringen til hjælp, men diskret og klædt i landets egne uniformer, så befolkningen ikke mærker, at der er fremmede tropper i landet.«⁴⁾ Udtalelsen vakte naturligvis en del postyr og blev af forsvarret kritiseret med den bemærkning, at han »næppe havde brugt de pågældende udtryk, hvis han havde tænkt sig mere om.«⁵⁾ Det var altså ikke selve indholdet i

udtalelsen, som blev tilbagevist. Det, kritikken rettede sig imod, var, at øvelsens formål blev udtrykt så direkte.

I 1981 fik offentligheden igen kendskab til grundlaget for et par øvelser. I det mundtlige oplæg hed det, at »vi har en situation, hvor modstanden imod USAs nye krydsermissiler efterhånden er blevet meget stor. I Danmark og andre europæiske lande er der begyndt at komme mange demonstrationer.

Samtidig er der begyndende 5. kolonnevirksomhed med sabotage imod det danske forsvar og dets muligheder for at fungere.

Nogle medlemmer af Orange parti, der har været sabotage, er blevet skudt. I skal være beredt, for der vil ske et eller andet.«⁶⁾

Oplægget skabte en del uro blandt de værnepligtige, som ikke ønskede at blive sat ind mod fredsbevægelsen, og forsvarsminister Poul Søgaard satte en undersøgelse i gang. På trods af garantier⁷⁾ fra forsvarsministeren om, at den slags ikke ville ske igen, gik der ikke mere end et halvt år, før der var et nyt tilfælde, hvor fredsdemonstranter blev gjort til genstand for en øvelse. Denne gang var det på Flyvestation Bornholm, hvor en gruppe værnepligtige blev beordret til at agere fredsdemonstranter uden for kasernens port.⁸⁾

Ovenstående oplysninger peger helt samstemmende på den samme generelle planlægning af en situation, hvor en påstået eller reelt igangværende krisesituation anvendes som påskud til likvidering af de demokratiske rettigheder.

Det bør da også erindres, at nok er det helt givet, at danske myndigheder ikke ønsker og ikke har ønsket at afskaffe de demokratiske rettigheder, men det er ikke mere end godt 40 år siden, at danske myndigheder under pres, under indtryk af de ekstraordinære forhold, lod sig drive til at gennemføre en klart forfatningsstridig internering af det danske kommunistpartis medlemmer. Dette burde myndighederne ikke have gjort dengang, det erkender vel nok de fleste i dag.

Heldigvis synes der ikke at være nogen aktuel risiko for en gentagelse af sådanne fejltagelser. Men derfor er det netop også nu, at tiden skal bruges til at forebygge, at f.eks. sådanne interneringer nogen sinde kan ske igen.

NATO-planlæggerne forebygger ikke på nogen måde den situation, tværtimod forbereder de den!

Problemet i denne sag er i virkeligheden, at mange nok kvier sig ved at tro, at det virkelig kan være rigtigt, at NATO laver krigsspil med et sådant indhold, og at danskere deltager heri. Men desværre er dokumentationen for stærk til, at vi

kan forlade os på den gode tro, sådan som regeringen ønsker vi skal.

I marts 1985 forklarede statsministeren i Folketinget, at WINTEX-øvelserne bygger på opdigtede forhold (hvilket jo er helt korrekt, så længe det »kun« er en øvelse!).⁹⁾

Statsministeren sagde derudover, at han fandt, at det materiale, som forelå, var utilstrækkeligt som dokumentation, og at der ikke forelå noget oplyst over for regeringen om sådanne ting i WINTEX-øvelserne. Han afviste at foretage en nærmere undersøgelse af sagen, herunder af oplysningerne fra det autentisk foreliggende materiale fra WINTEX 81, som hollandske fredsaktivister fik fat i i en NATO-bunker og stillede til offentlighedens rådighed.

Øvelser i brug af atomvåben

Med øvelser i brug af atomvåben forstås her både øvelser, der vedrører betjening af våbensystemer, og (især) øvelser, der vedrører procedurer og retningslinier for beslutninger om brug af atomvåben, herunder naturligvis først og fremmest beslutningen om førstegangsbrug af A-våben.

Når denne beslutning er truffet, vil vores resterende levetid være begrænset til timer, og derfor drejer det sig ikke om at indøve, under hvilke omstændigheder og efter hvilke procedurer denne beslutning træffes. Det drejer sig derimod om under alle forhold at sikre, at en sådan beslutning slet ikke kan træffes.

Derfor må dansk deltagelse i NATOs atomkrigsøvelser naturligvis ophøre.

De berygtede WINTEX/CIMEX-øvelser er nok også på dette område de mest kendte atomkrigsøvelser.

I New Statesman¹⁰⁾ beskrives det overordnede skema for atomkrigsøvelsen i WINTEX 85 således:

»Der opstår en jugoslavisk krise med trussel om sovjetisk intervention. Denne krise fører til krigsudbrud (i begyndelsen af marts), og atomkrigen udbræder, inden øvelsen slutter den 13. marts.«

Hvordan et konkret forløb indøves i Norge, kom frem gennem oplysninger fra den tidligere NATO-officer Einer Edvardsen, der i vinteren 1979-80 deltog i en stabsøvelse, der gik ud på, at russiske tropper rykkede frem imod Finland og angreb Tromsø fra havet. Staben fik melding om, at de konventionelle styrker ikke kunne klare sig, og traf derpå beslutning om førstegangsbrug af atomvåben mod Tromsø og Nordfinland.¹¹⁾

Danmark deltager som bekendt også i WINTEX-øvelserne. I forbindelse med WINTEX 85 stillede Albrechtsen (VS) spørgsmål til statsminister Poul Schlüter¹²⁾ om, hvorvidt de danske deltagere i øvelsen havde mandat til at støtte udløsningen af en atomkrig, og om, hvorvidt mandatet også omfattede dansk accept af førstegangsb brug af atomvåben. I svaret blev der ikke givet oplysninger om dette, men statsministeren skrev, at øvelsen var »helt fiktiv«, og at forfatningsmæssige krav blev respekteret. Vi ved således ikke, hvad de danske deltagere konkret har foretaget sig i WINTEX 85, men vi ved, at den endte med atomkrig. Vi ved også, at før afgørelsen om brug af atomvåben er truffet, skal den danske regering i NATO-rådet tilkendegive, om den støtter denne beslutning. Dog er der her den usikkerhed, at NATOs konsultationsprocedurer ikke giver garanti for, at den høring faktisk finder sted. USA kan, når det skønnes, at tiden eller omstændighederne ikke tillader det, fravige aftalen om forudgående konsultation efter eget forgodtbefindende. Dette er dokumenteret af Stig Hjarvad og Keld Albrechtsen i en kronik i Weekendavisen.¹³⁾

Vi ved, at den daværende NATO-chef, Alexander Haig, under en WINTEX-øvelse i 1977 beordrede atomangreb mod flere østeuropæiske hovedstæder samt mod det neutrale Finland. Dette blev afsløret af den afhoppede NATO-sekretær Ursula Lorents.¹⁴⁾

Heller ikke her foreligger der oplysninger om en eventuel konsultationsprocedure. Men efter de vejledende regler skulle danske deltagere altså også her være spurgt.

I WINTEX 85 lededes den politiske deltagelse i øvelsen fra dansk side af statsministerens sikkerhedspolitiske rådgiver, Henning Gottlieb.¹⁵⁾

En anden atomkrigsøvelse, Able Archer, kaster mere lys over sagen. Denne øvelse fandt sted 5.-9. november 1984. Øvelsen afholdes en gang årligt under ledelse af NATO-hovedkvarteret (SHAPE) og omfatter procedurer for brug af taktiske atomvåben. Danmark deltager i øvelsen (se forsvarsministerens oplysninger i Folketingets forhandlinger).¹⁶⁾

Især rejstes her det spørgsmål, om general Rye Andersen som NATO-kommandant (enhedskommandoen COMBALTAP) kunne tænkes at have beordret brug af de atomvåben, som han i en sådan situation råder over (bl.a. de i Slesvig stationerede amerikanske kortdistancevåben). Det var umuligt at få forsvarsministeren til at besvare dette spørgsmål.¹⁷⁾

Men oberstløjtnant Fromelt udtalte,¹⁸⁾ at han ikke ville kommentere spørgsmålet, men at han »ikke troede«, at general Rye Andersen ville give en sådan ordre. Fromelt sagde, at man i øvelsen ikke primært ville afprøve de taktiske kortrækkende våben, men at alternativet var de kraftige mellemdistancevåben.

Dette kan have fritaget Rye Andersen for at træffe beslutning i denne Able Archer-øvelse. Vi ved det ikke. Men det har ikke fritaget danske deltagere fra at tage stilling til NATOs brug af mellemdistanceatomvåben.

Atomkrigsøvelser finder også sted på lavere niveauer i NATO-hierarkiet. Til oplysning om dette kan f.eks. henvises til de særdeles åbenhjertige udtalelser af oberstløjtnant Ib Jørgensen,¹⁹⁾ hvor han bl.a. siger: »Vi rekvirerer atomvåben, som en svejser bestiller ilflasker.« Han henviser til, at ved øvelser om slag i Danmark råder officererne over atomvåben i spektret fra 2 til 100 kilotons (våben som leveres »fra udlandet«).

Endvidere skal det nævnes, at den danske regering jo ikke lægger skjul på, at danske officerer uddannes i procedurer m.v. for brug af atomvåben. Dette fremgår af et svar fra forsvarsministeren på et spørgsmål af Steen Folke²⁰⁾. Her blev der redegjort for, at uddannelsen bl.a. indeholder:

- procedurer for anmodning og tildeling af atomvåben,
- den involverede beslutningsproces,
- atomvåbens virkning på forskellige måltyper m.v.

Sluttelig skal nævnes, at den nye kommandobunker i Ravnstrup rent fysisk er det sted, hvorfra enhedskommandoens beslutninger om brug af atomvåben på eller fra dansk-nordtysk område vil blive truffet. Bunkeren havde premiere i forbindelse med Able Archer-øvelsen i november 1985.

Et vigtigt spørgsmål er stort set uafklaret i forbindelse med disse øvelser, nemlig hvorledes man vil sikre, at de politiske myndigheder og herunder naturligvis fremfor nogen Folketinget får reel sikkerhed for at kunne blokere beslutningen om brug af atomvåben.

Det nærmeste, vi er kommet denne problemstilling, er en forsikring fra forsvarsministeren om, at man i en given situation vil sikre, at den politiske beslutningsprocedure kobles ind, men at denne ikke er medtaget i disse øvelser (Able Archer), hvor sigtet kun er at prøve den militære del af procedurerne. Deraf kan man jo slutte, at øvelserne altså simpelthen ser bort fra de politiske procedurer. Dette er naturligvis endnu et afgørende ar-

gument for at få stoppet disse øvelser. De eneste øvelser, der kan retfærdiggøres, er øvelser, der går ud på at sikre, at de politiske myndigheder altid

kan hindre brug af atomvåben, at Folketinget altid kan sige nej. Det er lige nøjagtig den side af sagen, der er udeladt i NATO-øvelserne.

1) Telegrammerne er offentliggjort i bogen: Soldaten som ikkje ville teie: Trædal-saka Norsk Våpenmagt – retta mot hvem?/Av Støttekomiteen ved Universitetet i Oslo i samarbeid med Narve Trædal. Forlaget Oktober, Oslo 1974. I bogen er der også en analyse af øvelsen samt kommentarer fra myndigheder og aviser.

2) For en nærmere gennemgang af drejebogen se Solidaritet, årgang 5, 1983 nr. 12, 14 og 15.

3) New Statesman 01.03.1985.

4) Jydske Tidende (Åbenrå-udgaven), 26. juni 1977.

5) Kolding Avis, 28. juni 1977.

6) Kanonen – Landsblad for værnepligtige menige, 1981:6.

7) Kanonen – Landsblad for værnepligtige menige, 1981:8.

8) Kanonen – Landsblad for værnepligtige menige, 1981:12.

9) Se Folketingets forhandlinger 1984–85, sp. 7203 ff.

10) New Statesman 01.03.1985.

11) Land og Folk, 1. sept. 1985.

12) Folketingets forhandlinger 1984–85, sp. 7305.

13) Weekendavisen, 27. december 1985.

14) Land og Folk, 27. februar 1985.

15) Samme.

16) Folketingets forhandlinger 1984–85, sp. 1881–1882.

17) Folketingets forhandlinger 1984–85, sp. 1890–1892.

18) Land og Folk, 1. november 1984.

19) Land og Folk, 30. januar 1982.

20) Folketingets forhandlinger 1982–83, sp. 3418–19.